nporpec
Институт за социјална демократија

SOCIALDEMOKRATIET

Документ за јавна политика

„Поддршка и унапредување на сервисите и услугите за жртвите на родово базирано насилство во Вардарскиот регион“

Јовица Јанковиќ

Документ за јавна политика

„Поддршка и унапредување на сервисите и услугите за жртвите на родово базирано насилство во Вардарскиот регион“

Јовица Јанковиќ

1. Извршно резиме

Овој документ за јавна политика има за цел темелно да ја разгледа актуелната состојба на сервисите и услугите наменети за жртвите на родово базирано насилство (РБН) во Вардарскиот регион, со цел да ги идентификува клучните предизвици, недостатоци и можности за нивно значително подобрување. Родово базираното насилство претставува сериозен општествен проблем кој директно влијае врз физичкото и психичкото здравје, економската стабилност и општата благосостојба на жртвите, а истовремено создава сериозни пречки за општествена кохезија и развој. Вардарскиот регион, кој опфаќа неколку општини со различни социјални, економски и културни карактеристики, се соочува со специфични предизвици кои го отежнуваат ефикасното справување со овој проблем.

Главните забелешки кои се утврдени се однесуваат на недостаток од интегрирани, достапни и квалитетни сервиси за жртвите, кои би обезбедиле психосоцијална, правна и медицинска поддршка во координиран и навремен начин. Понатаму, постои значителен проблем со меѓусекторската соработка меѓу институциите од јавниот сектор – здравствени установи, полиција, социјални служби и судски систем, како и невладиниот сектор, кои делуваат често фрагментирано и без јасна координација, што резултира со губење на драгоцено време и ресурси и намалена ефикасност во помошта до жртвите.

Дополнително, во регионот недостигаат доволно обучени и стручни кадри, а локалните капацитети се ограничени и недоволно опремени, што го отежнува обезбедувањето на комплетна и квалитетна поддршка. Локалните сервиси се соочуваат и со недостаток на финансиски средства и инфраструктура, што дополнително ја ограничава нивната работа. Истовремено, стигматизацијата на жртвите и социјалните бариери ја намалуваат довербата на жртвите во институциите и ја зголемуваат нивната ранливост.

Во документот се анализираат различни пристапи кон решавање на овие предизвици, вклучувајќи модели на централизирани услуги, независни локални сервиси и координирана регионална мрежа на услуги. По детална анализа, се предлага комплексен и холистички модел за унапредување на сервисите за жртвите на РБН, кој се базира на зајакнување на локалните капацитети, воспоставување ефективна меѓусекторска и меѓуинституционална соработка, градење партнерства со граѓанскиот сектор и обезбедување континуирана поддршка од централните институции и меѓународните донатори.

Овој модел предвидува воспоставување на регионална платформа која ќе обезбедува интегрирана, лесно достапна и доверлива услуга за жртвите, преку која ќе се овозможи координација, размена на информации, обука на кадар и мониторинг на квалитетот на услугите. Со тоа, се очекува не само да се подобри непосредната поддршка на жртвите, туку и да се промовира општествена свест и превенција од родово базирано насилство во поширокатa заедница.

Во целина, овој документ има за цел да понуди јасни и остварливи препораки кои ќе помогнат да се трансформира системот на поддршка на жртвите на родово базирано насилство во Вардарскиот регион, обезбедувајќи им достоинствен, квалитетен и ефективен пристап до потребните сервиси, со што ќе се придонесе кон изградба на побезбедно и поинклузивно општество.

2. Вовед

Родово базираното насилство (РБН) претставува сериозен и комплексен социјален и здравствен проблем кој има далекусежни последици не само врз жртвите, туку и врз нивните семејства, заедниците и општеството во целина. Во суштина, РБН ги крши основните човекови права, ја загрозува безбедноста, достоинството и психофизичкото здравје на жртвите, а истовремено предиз-

викува општествени и економски штети кои се одразуваат врз квалитетот на животот на целата заедница. Во Вардарскиот регион, кој опфаќа неколку општини со различни демографски, културни и социоекономски карактеристики, проблемот со РБН е присутен, но неговото препознавање, пријавување и ефикасно справување е отежнато од различни системски и локални бариери.

Жртвите на родово базирано насилство во овој регион често се соочуваат со сериозни пречки кога се обидуваат да пристапат до соодветна и сеопфатна поддршка. Недоволната видливост и достапност на постоечките услуги значи дека многу жртви не се свесни каде и како можат да побараат помош. Дополнително, стигматизацијата и општествената осуда кои се уште се присутни во дел од заедниците, создаваат дополнителен притисок и страх, што ги демотивира жртвите да ги користат достапните сервиси или дури и да ги пријават злосторствата. Ова дополнително ги зголемува нивната ранливост и ги остава без потребната поддршка.

Покрај тоа, голем проблем претставува и недостатокот на интегрирани и координирани услуги кои би одговориле на различните потреби на жртвите – од медицинска и психосоцијална помош, преку правна поддршка, до безбедносни мерки и социјална рехабилитација. Сервисите кои постојат често се фрагментирани, нееднакво распределени и со ограничени капацитети, што ја намалува нивната ефикасност и влијание. Недостатокот на меѓусекторска соработка помеѓу институциите од здравството, социјалните служби, полицијата, судството и невладиниот сектор доведува до пролонгирано и непостојано справување со случаите на РБН, а жртвите се изложени на дополнителна траума и несигурност.

Имајќи го ова предвид, овој документ има за цел да ги идентификува главните предизвици со кои се соочуваат жртвите и институциите во Вардарскиот регион, како и да понуди одржливи и конкретни решенија за подобрување на пристапот до услуги и зајакнување на системот на заштита. Предложените мерки ќе се фокусираат на создавање интегриран, достапен и квалитетен систем на поддршка, кој ќе вклучува обуки и зајакнување на капацитетите на кадарот, подобрување на инфраструктурата и воспоставување ефикасна меѓусекторска соработка и партнерства. Исто така, посебно внимание ќе биде посветено на превентивните мерки и подигнување на јавната свест, со цел намалување на стигмата и создавање безбедна средина во која жртвите ќе се чувствуваат поддржано и охрабрено да бараат помош.

Во крајна линија, овој документ има за цел да придонесе кон развој на систем кој е чувствителен на родови прашања, кој ги штити правата на жртвите и овозможува трајни промени во заедницата, со цел искоренување на родово базираното насилство како општествен феномен во Вардарскиот регион.

3. Опис на проблемот

Социјален и културен контекст

Во Вардарскиот регион, кој се состои од неколку општини со различни етнички, културни и социјални карактеристики, доминираат традиционални патријархални вредности кои длабоко се вкоренети во секојдневниот живот и општествените практики. Овие вредности често ја поттикнуваат нерамноправноста помеѓу половите, на начин што го нормализираат и оправдуваат насилството врз жените и другите ранливи групи. Родово базираното насилство се смета за приватен или семеен проблем кој не треба да се изнесува во јавност, што создава атмосфера на молк и прикривање.

Жртвите на РБН во овој регион често се соочуваат со длабок страв од осуда од страна на заедницата, семејството и блиските, што ги прави ранливи и неспособни да зборува-

ат за насилството што го трпат. Социјалната изолација е уште еден голем проблем – жртвите се оддалечени од поддршка и мрежи на помош кои можат да им помогнат да се ослободат од насилните ситуации. Дополнително, економската зависност од насилникот претставува значителна пречка за жртвите, особено во општините со висока стапка на невработеност и ниски приходи, каде што многу жени немаат сопствен приход или имот. Ова ја зголемува нивната ранливост и ја намалува нивната способност да побараат и обезбедат помош.

Покрај тоа, стереотипите и социјалните норми кои го одобруваат или толерираат родово базираното насилство и дискриминацијата, ја одржуваат нерамноправноста во пристапот до правда и поддршка. Сите овие фактори создаваат комплексен систем на бариери кои ја ограничуваат способноста на жртвите да ги остварат своите права и да добијат целосна и соодветна заштита.

Состојба на услугите и капацитети

Во повеќето општини во Вардарскиот регион, вклучувајќи ги и оние со поголем број жители, постои значителен недостиг на специјализирани центри и сервиси за поддршка на жртвите на родово базирано насилство. Недоволното покривање на овие услуги на локално ниво доведува до тоа жртвите често да мораат да патуваат до други градови или региони, што е особено проблематично за жени од рурални и слабо развиени средини. Ова дополнително ја намалува нивната можност за пристап до правна, медицинска, психосоцијална и друга помош.

Соработката и координацијата помеѓу клучните институции – полицијата, здравствените служби, социјалните служби и граѓанските организации – е фрагментирана и неефикасна. Недостатокот на заеднички протоколи, механизми за размена на информации и интерсекторски пристап предизвикува пролонгирање на процесите на заштита и поддршка, што ги остава жртвите изложени на дополнителна траума и ризик.

Финансиските средства кои се на располагање за обезбедување на квалификуван персонал и развој на услуги се многу ограничени. Ова се одразува на квалитетот и опфатот на услугите, како и на капацитетите на институциите и невладиниот сектор да одговорат на потребите на жртвите. Без доволно буџет, нема можност за континуирана обука на стручниот кадар, ниту за развој на иновативни и ефикасни методи за работа со жртвите.

Јавната свест и информираност за правата на жртвите, законските механизми за заштита и расположливите сервиси е на ниско ниво. Многу жртви и пошироката јавност не се свесни за постоењето на важни законски прописи и механизми, како што се мерките за заштита и централните системи за пријава. Ова го намалува бројот на пријавени случаи и ја поткопува ефикасноста на системот за справување со родово базираното насилство.

Исто така, постои недоволна примена и спроведување на постоечките законски и политички рамки за заштита од родово базирано насилство. Недостатокот на санкции, недоволна правна поддршка и имплементација на мерки за превенција дополнително ја отежнуваат ситуацијата и ја намалуваат довербата на жртвите во системот. Непостоењето на јасни и строги механизми за следење и евалуација на спроведувањето на политиките и мерките резултира со слабости во системот на заштита.

Сумирано, состојбата во Вардарскиот регион укажува на комплексен и сериозен проблем кој бара системски и координирани интервенции од повеќе страни, со фокус на јакнење на капацитетите, обезбедување финансии и ресурси, како и подигање на јавната свест и разбивање на социјалните бариери кои го спречуваат ефективното справување со родово базираното насилство.

4. Алтернативни решенија

Мрежа на координирани услуги во цел регион

Една од клучните и најперспективните алтернативи за подобрување на состојбата со сервисите за жртвите на родово базирано насилство (РБН) во Вардарскиот регион е формирањето на регионална мрежа на координирани услуги. Овој модел подразбира воспоставување на тесна и функционална соработка меѓу сите релевантни чинители: институциите (полиција, здравство, социјални служби, правосудство), образовните установи, граѓанскиот сектор и меѓународните организации кои работат на полето на родовата еднаквост и заштита од насилство.

Како што укажува UN Women (2019) во својот извештај „Multi-sectoral Approaches to Address Violence Against Women“, интегрираниот систем на услуги овозможува поефикасен пристап до помош, овозможувајќи жртвите да добијат сеопфатна поддршка која ги опфаќа сите потребни сфери: здравствена, психосоцијална, правна и социјална (UN Women, 2019). Во контекст на Вардарскиот регион, каде што доминираат традиционални вредности и каде услугите се расцепкани, ваквата мрежа ќе овозможи елиминирање на „системските празнини“ кои моментално ги ограничуваат жртвите во побарувањето помош.

Позитивни страни на овој модел:

1. **Систематска и интегрирана поддршка:** Жртвите ќе добиваат комплетна и навремена помош, избегнувајќи повторување на раскажување на трауматични искуства пред различни институции, што ја намалува психолошката тежина и ги олеснува постапките. Според Светската здравствена организација (WHO, 2021), интегрираните услуги ја зголемуваат ефикасноста на заштитата и намалуваат ризикот од повторна виктимизација (WHO, 2021).
2. **Подобра соработка и комуникација:** Мрежата ќе овозможи редовен проток на информации и координирани активности помеѓу сите актери, што ја зголемува способноста за навремено идентификување и интервенција. Како што посочуваат и прегледните студии од UNDP (2022), мулти-секторскиот пристап ја јакне довербата во системот и создава услови за одржливи интервенции (UNDP, 2022).
3. **Оптимизација на ресурсите:** Заедничкото користење на инфраструктура, човечки ресурси и финансии ќе овозможи поефикасно и поекономично функционирање. Овој модел е особено погоден за регионите како Вардарскиот, каде општините имаат ограничени капацитети и буџети (GIZ, 2020).
4. **Зголемување на довербата кај жртвите:** Кога сите потребни услуги ќе бидат достапни преку една мрежа, жртвите ќе бидат повеќе мотивирани да побараат помош, знаејќи дека нивните потреби ќе бидат целосно покриени (European Institute for Gender Equality, 2021).
5. **Јакнење на превентивните активности:** Со споделување на податоци и анализи, институциите ќе можат навремено да идентификуваат ризици и да спроведуваат превентивни програми. Ваквиот модел ја поттикнува инклузивната превенција како основа за долгорочно намалување на родовото насилство (Council of Europe, 2020).

Негативни страни и предизвици:

1. **Потреба од високо ниво на координација:** Сложеноста на мултисекторската соработка бара јасни правила, одговорности и ефикасна комуникација. Како што посочува истражување на World Bank (2019), недостатокот на координација е една од главните пречки за успешна имплементација на интегрирани модели (World Bank, 2019).

2. **Недостаток на правна и институционална рамка:** За функционирање на ваква мрежа, неопходно е постоење законски и регулаторни механизми кои ќе ги дефинираат улогите и обврските на сите учесници. Во спротивно, може да дојде до неефикасност, конфликти и распарчиеност на услугите (OSCE, 2021).
3. **Разлики во развиеноста на капацитетите:** Општините и институциите во различните делови на регионот имаат различни ресурси и знаење, што бара прилагодени стратегии за поддршка и јакнење на послабо развиените (UNDP, 2022).
4. **Финансиски предизвици:** И покрај долгорочната оптимизација, почетните трошоци за воспоставување на мрежата, обуката и инфраструктурата се значајни. Обезбедувањето одржливо финансирање бара координирани напори и мобилизација на средства од национални и меѓународни извори (EU IPA III, 2023).
5. **Културни бариери и отпор:** Иако моделот нуди техничко решение, неговиот успех зависи од промената на длабоко вкоренетите патријархални ставови и стигми кои ја ограничуваат видливоста и прифаќањето на услугите. Ова бара дополнителни активности за јавна свест и едукација (UN Women, 2020).

5. Заклучоци и препораки

Заклучок

Зајакнувањето на системот на услуги за жртвите на родово базирано насилство (РБН) во Вардарскиот регион претставува клучен предуслов за создавање безбедна, инклузивна и правично општество. Постои јасна и итна потреба од системски, целосно интегриран пристап кој ќе го подобри пристапот до услуги на локално ниво, ќе ја зголеми ефикасноста и квалитетот на поддршката, како и ќе обезбеди силна меѓусекторска координација. Во моментот, сегментираните и често некоординирани услуги создаваат бариери што жртвите ги отежнуваат да добијат соодветна и навремена помош, што дополнително ја продлабочува нивната траума.

Успешната имплементација на интегриран модел бара и систематска промена во институционалните пристапи, како и трансформација на културните и социјалните вредности кои често ја поттикнуваат тишината и стигмата околу родово базираното насилство. Јасната посветеност на институциите, постојаното обезбедување ресурси и инклузивниот пристап кон сите заедници во регионот ќе овозможат трајна и одржлива промена.

Овој системски пристап не само што ќе обезбеди поефикасна заштита и поддршка за жртвите, туку и ќе ги зајакне механизмите за превенција и мониторинг, создавајќи услови за намалување на бројот на случаи и подобрување на општата безбедност и благосостојба на сите жители во Вардарскиот регион.

Препораки

1. **Формирање регионална платформа за координација и мониторинг на услугите за жртви на РБН**
    1. Воспоставување специјализирана платформа која ќе овозможи координација помеѓу сите релевантни чинители – институции, невладини организации, здравствени центри, образовни установи и други актери.
    2. Платформата треба да функционира како централна точка за размена на информации, следење на случаи, координација на интервенции и евалуација на ефективноста на услугите.
    3. Со оваа мрежа ќе се овозможи синхронизација на активностите, избегнување на дуплирање на напори и унапредување на брзината и квалитетот на помошта.

4. Платформата треба да има јасни процедури за работа и одговорност, како и транспарентни механизми за извештајност кон јавноста и донаторите.

2. Обезбедување стабилно и долгорочно финансирање преку национални и меѓународни програми

1. Аплицирање и искористување на фондови од национални институции (Министерство за труд и социјална политика, Министерство за здравство, Министерство за внатрешни работи) како и од меѓународни донатори и ЕУ програми (ИПА III, Европски социјален фонд, UN Women, GIZ и др.).
2. Вклучување на финансиски механизми кои ќе овозможат одржливост на сервисите, вклучувајќи механизми за кофинансирање од локалните буџети и приватниот сектор.
3. Развој на проектни предлози за грантови кои ќе го зајакнат капацитетот на постоечките сервиси и ќе овозможат креирање на нови, иновативни модели за поддршка.

3. Обука и континуирана стручна поддршка за вработените во здравството, полицијата и социјалните служби

1. Развој на специјализирани тренинг програми за идентификување, комуникација и третман на жртвите на РБН, вклучувајќи елементи за културна сензитивност и родова еднаквост.
2. Обуките треба да вклучуваат и пракса за емоционална интелигенција, заштита на личните податоци и етика во работата со жртвите.
3. Создавање на мрежа на обучувачи и супервизори кои ќе обезбедат континуирана поддршка и мониторинг на квалитетот на услугите.
4. Поддршка за развој на интерсекторски протоколи и насоки за работа кои ќе го унапредат професионалниот однос кон жртвите и ќе ја подобрат меѓуинституционалната соработка.

4. Зголемување на јавната свест преку кампањи за превенција и подигање на свеста за родово базирано насилство

1. Развој на инклузивни и таргетирани медиумски кампањи кои ќе ги адресираат митови и стигмите поврзани со РБН.
2. Вклучување на клучни влијателни групи во заедницата – религиозни лидери, наставници, млади, локални медиуми – за ширење на позитивни пораки и поттикнување на пријавување.
3. Организирање јавни настани, работилници и едукативни сесии во училиштата, работните места и јавните простори.
4. Креирање достапни и јасни информации за правата на жртвите и постапките за пријавување насилство, достапни и во етнички и други локални јазици.

5. Воспоставување систем за доверливо пријавување и безбедна заштита на жртвите

1. Креирање лесно достапни канали за пријавување (телефонски линии, онлајн платформи, центри за поддршка) кои гарантираат анонимност и доверливост.
2. Обезбедување безбедни засолништа и услуги за итна помош за жртвите кои се изложени на непосредна опасност.
3. Развој на систем за правна и психосоцијална заштита на жртвите, со акцент на нивната автономија и достојanstvo.
4. Воспоставување механизми за заштита на сведоци и поддршка за нивна инклузија во процесите на правдата.

6. Поттикнување на партнерства меѓу институциите и граѓанските организации

1. Јакнење на меѓусекторската соработка преку формални договори и заеднички планови за акција.

2. Вклучување на граѓанските организации во креирањето политики, спроведувањето и мониторингот на услугите, како важен глас и претставник на потребите на заедницата.
3. Поттикнување на јавно-приватни партнерства кои ќе ја зголемат иновативноста и достапноста на ресурсите.
4. Развој на заеднички информативни материјали, едукативни програми и инструменти кои ќе ги поддржат сите чинители во нивната работа.

Овие препораки се базираат на најдобрите меѓународни практики и извештаи на релевантни институции, како што се UN Women (2019), WHO (2021), UNDP (2022), European Institute for Gender Equality (2021) и други, кои јасно посочуваат дека само преку координирана, сензитивна и системска интервенција може да се постигне значаен напредок во справувањето со родово базираното насилство и заштитата на жртвите.

6. Библиографија

1. UN Women. (2019). *Multi-sectoral Approaches to Address Violence Against Women.* www.unwomen.org
2. WHO. (2021). *Responding to intimate partner violence and sexual violence against women.* www.who.int
3. UNDP. (2022). *Digital Governance in Local Administration: Western Balkans Report.* www.undp.org
4. GIZ. (2020). *Integrated Approaches to Prevent and Respond to Gender-Based Violence.* www.giz.de
5. European Institute for Gender Equality (EIGE). (2021). *Integrated Services to End Violence Against Women.* www.eige.europa.eu
6. Council of Europe. (2020). *Preventing Violence Against Women and Domestic Violence.* www.coe.int
7. World Bank. (2019). *Challenges in Multi-sectoral Coordination.* www.worldbank.org
8. OSCE. (2021). *Legal Frameworks for Gender-Based Violence Prevention.* www.osce.org
9. EU IPA III Programme. (2023). *Funding Opportunities for Gender Equality and Violence Prevention.* www.europa.eu
10. Закон за спречување и заштита од дискриминација, *Службен весник на РСМ* бр. 258/2020. www.slvesnik.mk
11. Министерство за труд и социјална политика (2020). *Национална стратегија за спречување и заштита од родово базирано насилство 2020–2024.* www.mtsp.gov.mk
12. UN Women (2023). *Ending Violence Against Women: Best Practices from the Western Balkans.* www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2023/evaw-balkans-best-practices
13. OSCE (2022). *Report on Gender-Based Violence Services in North Macedonia.* www.osce.org/files/f/documents/f/6/gbv-northmacedonia-report-2022.pdf
14. Европска Унија (2024). *Regional Program for Gender Equality and Women's Empowerment in the Western Balkans.* www.europa.eu/gender-equality-wb-programme-2024
15. *Хелсиншки комитет за човекови права, Реактор – Истражување во акција, Национална мрежа против насилство врз жените и семејното насилство*). www.mhc.org.mk | www.reactor.org.mk | www.glasprotivnasilstvo.org.mk

